

УДК 811.581.11

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ НА ЗАНЯТТЯХ З КИТАЙСЬКОЇ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Калашник Л. С.

Ця стаття присвячена питанням методичного супроводу процесу викладання китайської мови як іноземної, зокрема перспективам використання народної казки в якості засобу розвитку комунікативних навичок учнів. Особливу увагу в статті приділено функціям казок як навчального методу, який дозволяє переключити увагу учнів на більш приємні види роботи, ніж читання текстів підручника чи виконання граматичних вправ, внести культурологічний аспект у хід заняття, підвищити рівень мотивації у вивченні китайської мови внаслідок опори на власні позитивні здобутки.

Ключові слова: китайська мова, казка, комунікативна діяльність, навчання, мотивація.

Данная статья посвящена вопросам методического сопровождения процесса преподавания китайского языка как иностранного, в частности перспективам использования народной сказки в качестве фактора развития коммуникативных навыков учащихся. Особое внимание в статье уделено функциям сказок как учебного метода, который позволяет переключить внимание учащихся на более приятные виды деятельности, чем чтение текстов учебника или выполнение грамматических упражнений, внести культурологический аспект в ход занятия, повысить уровень мотивации в изучении китайского языка благодаря опоре на собственные положительные достижения.

Ключевые слова: китайский язык, сказка, коммуникативная деятельность, обучение, мотивация.

This article is devoted to the sharp questions of methodological support of teaching Chinese as a foreign language, especially to the prospect of using folk tales as a means of students' communicative skills' activation. Particular attention is paid to tales as an educational method that allows students to switch attention to more pleasant kinds of work than reading texts in a textbook, making grammar exercises. It also lets the teacher rise the cultural aspect of the training course sessions, high up the self-motivation of students to learning Chinese based on their reliance on positive achievements.

Key words: Chinese, tale, communicative activities, training, motivation.

У чарівний світ казок людина потрапляє в ранньому віці й залишається у ньому на все життя. З дитячої казки починається знайомство людини зі світом літератури, зі світом людських взаємин і з усім навколишнім світом у цілому. Вона є необхідним етапом психічного розвитку людини й особистості. На думку психологів, знайомство з казкою допомагає дитині зрозуміти навколишню дійсність. Будь-яка казка – це оповідання про відносини між людьми. Мова казок зрозуміла, казка не навантажує серйозними логічними міркуваннями, пропонує образи, які дуже цікаві, а життєво важлива інформація засвоюється сама по собі, непомітно. Прилучаючись до казки, людина також здобуває певний вид психічної активності – уміння подумки діяти в уявлених обставинах, а це вміння – основа для будь-якої творчої діяльності [6, с. 138].

Метою статті є проаналізувати народні та авторські казки як засіб навчання іноземній мові та показати практичні можливості китайської казки як засобу навчання китайській мові.

Загальній меті дослідження підпорядковані конкретні завдання:

– надати характеристику китайській казці як специфічному виду фольклору Китаю;

– розглянути психо-лінгвістичні засади використання казок під час вивчення іноземної, зокрема китайської мови;

– визначити загальні принципи використання китайських казок під час навчання комунікативної діяльності на уроках з китайської мови;

– охарактеризувати можливість використання українських національних казок як засобу навчання китайській мові.

Казка – один із найдоступніших засобів для розвитку емоцій людини, що за всіх часів використовували педагоги. Останнім часом з'явилася низка публікацій (Н. Л. Галеєва, Р. Г. Джваршейшвілі, Е. М. Сєрова, В. К. Тимофєєвої, В. П. Мусихіної) які відстоюють думку про доцільність і необхідність використання матеріалу казок також і у процесі навчання іноземним мовам як дієвому засобу навчання комунікативним видам діяльності. На жаль, нами не знайдені розробки як вітчизняних, так і китайських дослідників з проблеми використання казкового матеріалу для навчання китайської мови.

Китайською мовою слово "казка" перекладає словом, буквально значення якого є "древня справа, минуле". У словнику Цихай дається наступне визначення цьому поняттю: "усно існуючий, популярний і добре зрозумілий жанр, у якому робиться акцент на викладі ходу події, акцентується динамізм і послідовність сюжету". Також під казкою у Китаї традиційно сприймаються міфи й перекази, легенди й казки, розповіді й сказання, а іноді й просто побутові оповідання любовного або повчального характеру, анекдоти. Щоб не виникало термінологічної плутанини, для позначення казки як жанру в сучасній китайській фольклористиці вживається термін "народні казки" [5, с. 12]. Проте питання про розмежування казкової й неказкової прози залишається відкритим і донині. Так, в одному з останніх (1996 р.) видань китайського фольклору "Антологія китайських народних казок" у розділ "Народні казки" також включені міфологічні казки, героїчні сказання, любовні новели, перекази про мудреців, про відомих людей, чарівні казки, перекази про місцеві звичаї, гумористичні казки й казки про тварин [7, с. 34].

У Китаї звертання до народної творчості зводиться до стародавності. Ще в I ст. до н. е. імператор династії Хань Вуді заснував "Музичну палату", мета створення якої полягала в записі народних пісень, "щоб знати, чим живе народ". Безліч національних казок було зібрано китайськими фольклористами в 30-ті рр. XX ст., про що свідчать публікації текстів казок у журналах, поява збірників китайських народних казок. У цей період між різними жанрами народної творчості (міфами, легендами, казками) ще не проводилося твердого розмежування, і паспортизація казок або зовсім відсутня, або представлена у вигляді вказівки на провінцію, де записана казка, й ім'я збирача [4, с. 1–3].

Широке й систематичне збирання фольклору в сучасному Китаї почалося тільки в 50-ті рр. XX ст. Це пов'язане з утворенням в 1949 р. КНР і створенням у 1950 р. суспільства з вивчення китайського фольклору. Народні казки, пісні й твори інших жанрів народної творчості друкувалися на сторінках як центральних, так і місцевих журналів і альманахів. Було зроблено спроби зібрати й опублікувати казки національних меншостей, що проживають на території Китаю, однак зібрані тексти піддавалися обробці, змінювалася мова казок, осторонь залишалися питання їхнього побутування: не повідомлялося ніякої інформації про казкарів, їхню манеру, репертуар. Цей період є одним із найпродуктивніших, з погляду кількості зібраного й опублікованого матеріалу [1, с. 44]. Всі видання китайських казок у нашій країні, з одного боку – це видання казок різних країн Сходу, що включають китайські казки, а з іншого – це збірники суто китайських казок [2, с. 13–14].

Традиційно всю масу китайських народних казок можна умовно розподілити на декілька видів:

Романтичні казки. Китайці досить практичні в реальному житті, але в чарівних історіях прості хлопці стають знатними чиновниками, а іноді навіть імператорами. Звичайно, їм допомагають чарівні сили, на боці добра виступають всі чотири стихії і їхні володарі. Вогнедишні дракони готові за помахом руки казкового героя боротися із військом загарбників.

Казки про любов. Найчисленніша категорія. Вони гарні й сумні, часто в них закохані розлучені обставинами або самою Смертю, але їхні відносини викликають замилювання через особливу тремтливості до почуття, що виникло.

Мудрість. Китайський народ має свою власну філософію життя й по-своєму трактує деякі значущі віхи розвитку людини. Але загальнолюдські цінності шануються в Китаї навіть більшою мірою, ніж в інших країнах. Судді в казках мирять

тварин, стихії, людей і пояснюють нерозумним про погані вчинки, підкреслюють важливість життя по совісті.

Казки про тварин. Китайські казки про тварин ґрунтуються на поясненнях поведінки тварин, їхніх особливостей і середовища перебування. У хитромудрих історіях розповідається, чому собаки виють на місяць, чому миші бояться кішок, чому їжак колючий. Є також і сказання про звірину хитрість, де маленький завжди може обдурити великого й вийти переможцем.

Чарівні казки. Окремий вид китайських казок, що є розділеним на декілька напрямків. Тварини-перевертні й люди, які вміють приймати інший вигляд, обов'язково присутні в казках. Китайці настільки вірять у всяких перевертнів, що в середні віки навіть видавалися офіційні рецепти їхнього вигнання. І зараз у багатьох провінціях, перед початком важливої справи, відбувається ритуал відлякування злих демонів і перевертнів.

Казки про майстрів. Працьовитість китайського народу є досить відомою, але китайські казки про ремісників мало кому відомі. Звичайний для них сюжет – це коли відомий майстер навчає інших людей або людина приносить себе в жертву заради допомоги майстровому [2, с. 2–7].

Використання казок на заняттях сприяє індивідуалізації навчання й розвитку вмотивованості мовної діяльності тих, кого навчають. Під час використання казок на уроках іноземної мови розвиваються два види мотивації: самомотивація, коли казка цікава сама по собі, і мотивація, що досягається тим, що учням буде показано, що він може зрозуміти мову, яку вивчає. Це приносить задоволення й надає віру у свої сили й бажання до подальшого вдосконалення. Ще однією перевагою казки як навчального методу є сила враження й емоційного впливу на учнів. Тому головна увага повинна бути спрямована на формування в учнів особистісного ставлення до прочитаного. Успішне досягнення такої мети можливо лише, по-перше, при систематичному читанні, а по-друге, при методично організованому читанні [4, с. 21].

Крім того, останнім часом інтерес до казок як засобу навчання іноземної мови зростає, тому що казка є найцікавішим прийомом викладання зокрема китайської мови. Зазвичай використання казок на уроках китайської мови зводиться до їх активного використання з учнями молодшого шкільного віку. А також використанням казкового матеріалу як країно- та культурознавчих текстів зі старшою аудиторією. Головну увагу на уроках китайської мови вчитель приділяє тексту, як тому поняттю, якому служать всі розділи навчального курсу – фонетика, лексика, граматики, словотвір, стилістика, правопис. Всі випадки зустрічі на уроці з текстом повинні використатися для звертання до нього уваги дітей. Найцікавіше те, що ці завдання допоможе реалізувати казка. Особливо казки рекомендують використовувати при навчанні граматики іноземної мови. Відомо, що тренування учнів у вживанні граматичних структур, що вимагає їхнього багаторазового повторення, стомлює учнів своєю одноманітністю, а затрачувані зусилля не приносять швидкого задоволення. Казки допоможуть зробити нудну й одноманітну роботу більш цікавою й захоплюючою [8], адже використання казок на заняттях з іноземної мови, зокрема, переслідують наступні цілі:

- навчити учнів уживання мовних зразків, що містять певні граматичні труднощі (наприклад, у казках яскраво вираженими є гендерні аспекти, урізноманітнені форми минулого часу);
- створити природну ситуацію для вживання даного мовного зразка;
- розвивати мовну активність і самостійність учнів [9, с. 19–21].

Традиційно використовується народна, тобто вже існуюча казка. Але є ряд підходів, особливо вони використовуються в "слабких" групах та на початкових етапах, коли герої казок постійно є присутніми на заняттях, вони ніби ведуть ці заняття, разом вивчають іноземну мову тощо.

Теорія й методика викладання іноземної мови виділяють 5 видів комунікативної діяльності, яким викладач повинен приділяти увагу на занятті. Нижче розглядаються принципи використання казок у кожному із цих видів діяльності.

Читання. Сьогодні під час вивчення іноземної мови основна увага приділяється розвитку навичок усного мовлення, і мимоволі вчитель всю роботу над читанням підпорядковує рішення цього завдання. Читання на уроці ніби втрачає свою самостійність і перетворюється на атрибут усного мовлення, а матеріал для читання – лише в додатковий стимул для розвитку навичок говоріння. Навчання читання як

процесу набування інформації із друкованого джерела підмінюється "проробленням" матеріалу читанням уголос, питально-відповідною формою роботи, переказом, переказом і т. п. Читання оригінальної художньої літератури мовою, що вивчається, сприяє розвитку усного мовлення, збагачує словниковий запас, знайомить із культурою й літературою країни досліджуваної мови, розвиває аналітичне мислення. Тому уроки читання необхідні в навчальному процесі. Ці уроки, безперечно, коштовні: по-перше, тому, що учень стикається із сучасною живою мовою, а не умовно-навчальною; по-друге, існує можливість висловити свої думки й дати оцінку твору, героям і ситуаціям [4, с. 24]. Поряд з організацією процесу читання (ознайомлювальне, реферативне, пошукове тощо) важливе значення має змістовна сторона навчальних матеріалів, призначених для читання. Саме зміст містить у собі потенційну можливість розбудити в учневі позитивну мотивацію, викликати потребу в читанні іноземною мовою. Багато методистів вважають, що на ранніх етапах (початковий рівень) доцільно використовувати як певний тип художніх текстів чарівні казки. Цей вибір обумовлений багатьма специфічними тематичними (у казках реалізується особливий фантастичний світ), композиційними (наявність традиційних приповідок-штампів ("У якомусь царстві, у якійсь державі"), оповідання й щасливої кінцівки) і характерологічними (наприклад, троекратне повторення однорідних епізодів (3 сина, 3 подарунки, 3 зустрічі на дорозі – все це полегшує розуміння змісту казки), статичність характерів персонажів) ознаками. Використання чарівних казок при навчанні ознайомлювальному читанню дозволяє внести розмаїтість у зміст уроку, розширює загальний кругозір і комунікативну культуру, розвиває мовний збагачує, почуття мови, підвищує інтерес учнів до мови, а, отже, і мотивацію до навчання [9, с. 14].

Говоріння. Навчання говорінню на основі казки формує в учнів уявлення про іноземну мову як про засіб спілкування. Казка є прекрасним засобом для оволодіння різними вміннями й навичками спілкування іноземною мовою [6, с. 140]. При використанні казки процес формування навичок говоріння спрямований на розвиток готовності до спілкування, на використання іноземної мови як засобу спілкування. На змістовній основі казки можуть бути побудовані різні ситуації ігрового рольового спілкування, сюжетно-рольові ігри, діалоги. Як приклад наводимо можливий варіант роботи з казкою (даний алгоритм доцільно використовувати з учнями середнього рівня володіння мовою, але слід також враховувати вік учнів. У старшій за віком аудиторії використання казок під час викладання китайської може носити розважальний характер, слугувати задля зміни роду діяльності):

Підготовча робота. Учням повідомляється назва казки й пропонується здогадатися про основний зміст казки. Потім вводиться нова лексика, яка необхідна для розуміння казки й призначена для активного володіння. Нова лексика вводиться перед прочитанням. Особлива увага приділяється фразеологізмам. Проводиться країнознавчий коментар.

Сприйняття казки. Перед прочитанням кожної частини (акту) учні отримують установку: Хто головний герой? Як ми до нього ставимось? Що він зробив?

Перевірка розуміння основного змісту. Спочатку учні відповідають на питання, поставлені перед учителем перед прочитанням, потім можна використати вправи типу "Вибери правильну відповідь", "Розташуй речення в логічній послідовності" тощо.

Розвиток навичок й умінь усного мовлення. Комунікативне говоріння можна стимулювати за допомогою різних завдань:

- опишіть головного героя;
- розіграйте діалоги між героями;
- прокоментуйте поведінку героя;
- які ідіоми ми можемо використати, описуючи героя [8].

Також герої казок не завжди говорять вишуканою, граматично правильною мовою. Тому говоріння "в стилі" героїв казок, від імені певного героя може зняти психологічне навантаження та усунути "комплекс помилки" (особливо у слабких учнів та на початковому рівні вивчення мови).

Аудіювання. Матеріали для аудіювання, що містять казковий матеріал, доцільно використовувати під час усього процесу викладання китайської мови, але на кожному етапі переслуховування такого матеріалу буде мати різні цілі.

Початковий рівень: жанр казки передбачає повільність та емоційність викладення матеріалу. Тому використання казкового матеріалу дозволяє вже на ранніх етапах залучати до процесу вивчення мови оригінальні тексти. А темп та манера викладення, спорідненість сюжетів з національними казками дозволяють учням не відчувати труднощів під час прослуховування.

Середній рівень: казковий матеріал є своєрідною розвагою для учнів на цьому етапі активного добору лексичного матеріалу, однак він дає змогу активізувати та повторити багато лексичного та граматичного матеріалу, а також звернути увагу учнів на матеріал країнознавчого характеру, активізувати індивідуальну пошукову діяльність учня (наприклад, викладач може зазначити, що дана казка "живе" у певній провінції чи є елементом культурної спадщини певної національної меншини КНР, а потім доручити учням приготувати доповідь щодо певної провінції чи національної меншини).

Високий рівень: деяким чином повторюючи свої комунікативно-розвивальні функції, казка дає учням можливість ознайомитися зі стилістичними особливостями функціональних рівней мовлення (герої казок – це і селяни, і імператори, і чаклуни тощо), звернути увагу учнів на діалектні особливості китайської мови.

Переклад. Головним чином, під час перекладу казка виступає допоміжним засобом, який формує сферу "базових знань". Важливу роль саме ця функція казки відіграє у перекладі китайських ідіоматичних виразів, зміст яких іноді не є зрозумілим без знання базової історії (у 45 % випадках – це казковий чи міфологічний сюжет). Наприклад, китайський ідіоматичний вираз, який перекладається українською як "звертайся по допомогу до того, хто дійсно може допомогти", у буквальному перекладі має значення "бажаєш дощу – шукай жабу". Він є побудованим на казковому сюжеті про те, що під час засухи звірі під керівництвом жаби здійснили подорож до Нефритового Імператора і на знак поваги до цієї маленької тварини, що не злякалася такої довгої та складної дороги, Імператор дозволив жабі наступного разу, коли знадобиться на землі дощ, не приходити до нього, а "покричати" з землі. Тому китайці вважають, що жаба квакає – дощ наганяє [10, с. 309].

Писання. Одну з головних труднощів у вивченні китайської мови становлять ієрогліфи. На відміну від літери, вони не є компонованими, а представляють собою закриту систему. Ієрогліф треба вивчити, а складність цього процесу для студентів, чия рідна мова є неієрогліфічною, полягає у відсутності асоціативного ряду та опори на особистий досвід. Механічне заучування не приносить бажаних результатів, механічне вивчення базових графем-ключів також не є досить продуктивним методом. У цій ситуації казка може створити в учня власну асоціативну схему, засновану на змісті ієрогліфа, який може не співпадати з офіційною історією виникнення ієрогліфа, але є зрозумілою для певного студента. Однак варто зазначити, що така схема засвоєння ієрогліфів є досить індивідуальною.

Як приклад наводимо авторську казку "Казка про виникнення ієрогліфа "Сова"" (авторство наше – Л. К.): Одного разу викликалася миша допомагати Нефритовому Імператору назви тваринам та птахам вигадувати. І ось дійшла черга до сови. Миша перелякалася, стала благодіяти Імператора, щоб він цього птаха назвав якимось так, щоб усі миші, які будуть жити після неї, завжди стереглися його. "Він, – сказала миша, – є таким швидким, як орел, і таким підступним, як кішка". Засміявся Нефритовий цар, і відтоді всі почали позначати сову ієрогліфом, який дослівно перекладається як "орел з головою кішки".

Народна українська казка, перекладена китайською мовою, також є ефективним засобом навчання вміння читати іншомовні тексти із всебічним розумінням підтекстової інформації за рахунок володіння етнічними цінностями й народною мудрістю, закладеними в казках. Жанрова своєрідність української казки забезпечує розвиток читацької діяльності тих, кого навчають китайської мови, вміння розуміти ідейне підґрунтя тексту казки, розвиток пізнавальних, розвивальних, творчих, інтелектуальних здатностей тих, хто навчається, забезпечує розуміння метафоричності, моралі й підтексту казки. Однак слід зазначити, що дотепер нами не знайдено не тільки теоретичних розробок з питань використання української казки в процесі вивчення китайської мови, але навіть самих текстів перекладу казок (винятком є тексти казок "Ріпка", "Теремок", "Курочка Ряба", які були зроблені ще в 50-ті рр. XX ст. і використовуються китайцями для вивчення російської мови).

Виходячи з матеріалів, викладених у статті, можна зробити наступні висновки. Китайські казки є досить простими та зрозумілими за своєю структурою та сюжетом, однак містять у собі величезний культурологічний, виховний, освітній потенціал. Вони є потужним виховним засобом, використання якого під час проведення занять відповідає принципам еволюційного розвитку психіки людини. Казковий матеріал може бути використаним під час викладання китайської мови у відпрацюванні навичок усіх без винятку комунікативних видів діяльності на будь-якому рівні вивчення мови. Дотепер є невивченим потенціал використання української національної та сучасної авторської казки під час вивчення китайської мови. Цей засіб за належної теоретичної та методичної розробки може стати одним із провідних видів діяльності з учнями молодшого віку на початковому рівні вивчення китайської мови.

Література

1. Ващенко Н. Н. Этнографизм китайских сказок / Н. Н. Ващенко // Народная культура Сибири : материалы IX научно-практического семинара Сибирского регионального вузовского центра по фольклору. – Омск : ОмГУ, 2006. – С. 43–47.
2. Китайские народные сказки / пер. и предисл. Б. Рифтина. – М. : Восточная литература, 1972. – 518 с.
3. Китайські народні казки як твори про минуле / уклад. : Лі Сяован. – Шанхай : Приватна друкарня "Гаолу", 2007. – 168 с. (кит. мовою)
4. Мусихина В. П. Овладение коммуникативной коммуникацией на уроках немецкого языка / В. П. Мусихина, В. К. Тимофеева // Материалы городского семинара для учителей иностранного языка. – М. : МГУ, 2008. – С. 19–34.
5. Мя Сяосяо. О мире и о себе: народная сказка и авторское творчество / Мя Сяосяо // Детская литература. – 2008. – № 6. – С. 12–15.
6. Павлюк Р. Особливості використання казки на заняттях з іноземної мови / Р. Павлюк // Атуальні аспекти модернізації художньо-педагогічної освіти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 21–22 квітня 2005 року). – Полтава : ПДПУ, 2007. – С 138–145.
7. Репнякова Н. Н. Система образов животных в китайских народных сказках / дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.09. "Фольклористика" / Репнякова Н. Н. – Омск, 2001. – 191 с.
8. Серова Е. М. Использование волшебных сказок при обучении ознакомительному чтению [Электронный ресурс] / Е. М. Серова. – Режим доступа: <http://pedsovet.su/load/116-1-0-7689>. – Назва з екрана.
9. Фоломкина С. К. Текст в обучении иностранному языку / С. К. Фоломкина // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 3. – С. 12–27.
10. Цан Чунцин. Китайські казки та інші народні твори: теоретичні аспекти та хрестоматія / Цан Чунцин. – Ханьчжоу : Вид-во Чжецзянського університету Шучжень, 2010. – 703 с. (кит. мовою)